

İNSANIN ARAYIŞI: KENDİNİ BİLMEK

The Search of Human: Knowing Yourself

Nedim Yıldız*

ÖZET:

İnsanın kendisini arayışı; olmuş bitmiş bir şey olarak değil, hep yeniden değerlendirmeye ve oluşturulmaya açık dinamik bir süreç olarak görülebilir. Bu anlamlandırma ve değerlendirme, aynı zamanda bir görme biçimidir. Genellikle bitmesi umuduyla başlanan, fakat bitmeyecek bir süreç olarak kendini ortaya koyan bu arayış, insanın kendisini ve diğer insanları içinde konumlandığı kâinatla arasında kurduğu ilişkiyi şekillendirmesi bakımından önemlidir. Bir felsefe problemi olarak insanın kendisini bilme çabası, antik dönemde başlasa da, günümüze kadar devam etmiş görünmektedir.

Anahtar Kavramlar: İnsan, kendini bilmek, görmek, ayna.

ABSTRACT:

Man's quest for himself can be seen as a dynamic process open to re-evaluation and re-formation rather than as something accomplished. This construal and evaluation is at the same time a way of seeing. This quest which generally begins with the hope for its completion but which manifests itself as a process never to end, is important with regard to its role in shaping the relation man establishes between himself and the universe in which he locates himself and other men. Man's struggle for self-knowledge, starting in antiquity as a philosophical problem, seems to have continued up to now.

Keywords: Human, Know thyself, view, mirror.

*Yard. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi Felsefe Bölümü.

İnsanın kendisini bilme çabası, en azından Batı Felsefe Tarihi söz konusu olduğunda, Thales ve Yedi Bilgeler döneminde başlamış ve günümüze kadar devam etmiş görünmektedir. Kendini bilme çabası, kimi zaman haddini bilmek anlamında kullanılmış olsa da, ekseriyetle, kişinin kendisini daha iyi olana dönüştürebilmesi için ne olduğunu, başka bir ifadeyle özünün ne olduğunu, özüne ait olanlarla özüne ait olmayanları ayırt ederek, kendisine özen göstermenin imkânına sahip olabilmek için gerçekleştirilmesi gerekenler kastedilerek kullanılmıştır. Ele aldığımız konu, elbette pek çok farklı değerlendirme ve ele alınma imkânı sunacak kadar geniştir. Ancak biz konuyu farklı disiplinlerde ürünler vermiş olan altı kişinin eserleri ve bu eserlerde kendisini gösteren karakterler üzerinden ele alıp değerlendirmeyi seçtik. Bunlardan ilki; Yedi Bilgeler'in 'Kendini bil ve ölçülü ol!' deyişi ile bu deyişi kendisine belli bir biçimde ilke edinmiş olan Sokrates'in, Platon'un birçok diyalogunda seslendirdiği düşüncelerdir. İkincisi, Sophokles'in *Kral Oidipus* adlı eseri, üçüncüsü; 'ağlayan filozof' olarak da tanınan, Friedrich Nietzsche'nin, *Dionysos Dityrambosları* adlı şiir kitabındaki "Yırtıcı Kuşlar" adlı şiiri; dördüncüsü, Albert Camus'nün *Sisyphos Söyleni* ve sonuncusu da, Varoluşçu felsefenin en popüler temsilcilerinden biri olarak görülen, Jean Paul Sartre'in *Bulantı* adlı romanı ve Ludwig Wittgenstein'in 'Şişedeki Sinek' benzetmesidir.

Fakat önce, tüm bu şair, yazar ve filozofların ortaklığı olan felsefenin ne'liğine ve onun arayışla olan ilişkisine dair, zaten çok bilinen, kısa bir hatırlatma:

"... **philosophia**: bilme-sevgisi, bilgelik *ve* bilgi aşkı, *zorlu çalışma gerektiren* iz-sürmelere, arayışlara *ve* uğraşlara düşkünlük *ve* tutkunluk; ..."¹

¹ F. E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, Çeviren ve Hazırlayan, Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004., s. 290. Kimileri tarafından en çok yadırganan durumlardan biri, insanların birbirlerine 'bela okuması'dır. Bu, daha çok, bir kişinin bir başka kişi için kötülük dilemesi olarak görülür. Bu konudaki kötü niyete dayanan temennilere karşı tavır devam ettirilebilirse de, "bela" ile kurduğumuz dilsel, dinsel, kültürel ilişki, bizim kültür/medeniyet tarihimiz kadar eskidir. Bela kavramının Türkçe'deki inceleme örneklerinden biri, İskender Savaşır'ın, *Kelimelerin Anayurdu ve Tarihi* (İskender Savaşır, *Kelimelerin Anayurdu ve Tarihi*, Metis Yayınları, İstanbul, Mayıs 2000.) adlı eseridir. Biz de, İskender Savaşır'ın yüce gönüllülüğünden hareketle, "bela" kelimesiyle ilgili olarak sunduğu notlarını ve bu notlarla beraber bize ilham ettiklerini birarada sunmak istiyoruz. İskender Savaşır "Bela" kelimesi ile ilgi şunları not etmiş: "bela "Allah belanı versin." deriz, bazen de "Belanı arıyorsun.", daha çok da "Belanı benden bulma!". Bir hakaret ve daha çok da bir tehdit içerir bu sözler. Oysa Ali Bulaç *Kur'an* mealinin başına eklediği sözlükte "bela" kelimesini şöyle açıklıyor: "Bir şeyin gizli olan durumunu, iç yüzünü tanımayı isteme bir şeyin mükemmelliğini veya eksikliğini açığa vurma Kur'an'da imtihan fitne deneme tecrübe." Ali Bulaç'ın açıklaması, başlangıçta andığımız deyişlerin ifade ettikleri hakaret ve tehdidin yanı sıra, içerdikleri sakınma yada savunma çağrışımına da biraz açıklık getirilebilir. "Bela'nın sahibi hiçbir zaman biz değildir, olsa olsa Allah'tır. İnsan belasını, kendi gizli olan durumunu iç yüzünü arayabilir ama galiba aramasa daha iyi olur." (A.g.e., s. 106. Ali Bulaç'a yapılan gönderme için bakınız: *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı: (Meal ve Sözlük)*, Hazırlayan, Ali Bulaç, Bakış Yay. İstanbul, T. Y., s. 422. İnsanın kendisine bela olmasının en belirgin örneklerinden biri, Herman Melville'in *Moby Dick: Beyaz Balina* adlı romanının baş kahramanı olan Kaptan Ahab'ın başına gelenlerdir. Bütün mücadelenin

Felsefenin zorlu bir arayış, sevgiyle beslenen zorlu bir hakikat arayışı olması bakımından ilk akla gelebilecekler, Yedi Bilgeler ile Sokrates'dir. Sokrates, arayışını yahut bilme çabasını Yedi Bilgelerin 'kendini bil ve ölçülü ol'² şeklinde kısaca özetlenebilecek olan düsturuna dayandırmaktaydı. Eski Yunanca'da kullanılan 'gnôthi sauton' deyişinin, bu deyişin, özellikle Platon tarafından ele alınışlarında kazandığı anlamlara bakıldığında ekseriyetle, 'kendini bil'mekle ilişkilendirildiği anlaşılmalıdır. Kişinin kendisini bilmesinin, kendisine belli bir gözle bakması anlamına geleceğine ilişkin belirgin değerlendirmelerden birine, Platon'un, *I. Alkibiades* diyalogunda, insanın kendi özünü bilme çabası doğrultusunda yapılması gereken araştırmalar değerlendirilirken rastlamaktayız. Bölüm şöyledir:

Sokrates.- Özümüzü bilmek için ne yapmalıyız? Bunu bilirsek, ne olduğumuzu da bilmiş oluruz, demiştik. Tanrılar aşkına Alkibiades, şu, demin sözünü ettiğimiz Delphoi'deki yazı ne demektir? İyice anlıyor muyuz?

Alkibiades.- Ne düşünüyorsun da bunu söylüyorsun?

Sokrates.- Bu yazı ne demektir, verdiği öğüt nedir, bak ben ne anlıyorum, söyleyeyim. Bunu anlatmak için de "görme"den daha uygun bir misal bulamıyorum.

Alkibiades.- Bu ne demek Sokrates?

Sokrates.-Sen de düşün: bu yazı, tıpkı bir insana der gibi göze söylese ve dese: "Kendini gör", bu öğütten ne anlarız? Ne çıkarırız? Göz kendini görebileceği bir şey bakmalıdır, deriz, değil mi?

Alkibiades.- Elbette.

Sokrates.- Peki hangi şeye bakalım da hem kendimizi, hem de o şeyi görelim?

Alkibiades.- Aynaya herhalde, veya bunun bir benzerine?

Sokrates.- Doğru. Ama, gözde, bize her nesneyi gördüren gözde, buna benzer bir şey yok mu?

Alkibiades.- Var.³

sonunda onu, kendisiyle beraber denizin derinliklerine sürükleyen Moby Dick, kaptan Ahab'ın kaderi olduğu kadar, kendisiyle yüzleşmesi ve imtihanıdır. Bkz., Herman Melville, *Moby Dick: Beyaz Balina*, Çevirenler: Sabahattin Eyuboğlu ve Mina Urgan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

² Walther Kranz, *Antik Felsefe: Metinler ve Açıklamalar*, Kısım I ve II, Çev.: Suat Y. Baydur, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları; Sayı: 317, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1948., s. 26-28.

³ Platon, *I. Alkibiades*, Çev.: İrfan Şahinbaş, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1989., 132b-133a., s. 84-85. Konunun, verdiğimiz tam alıntının yanısıra Platon tarafından diğer diyaloglarında ele alınması, bizim ilgilendiğimiz bağlamda belli başlı şu bölümlerde gerçekleştirilmiştir. a.) *Phaedrus* 229d-229b. Sokrates'in, Phaidros'la beraber şehir dışına çıkmasıyla başlayan bu dialogda, Sokrates ile Phaidros arasındaki konuşma esnasında Sokrates, kendisine bir şey öğretmeyeceklerini düşündüğünden dolayı mitosların gerçekliğini veya doğanın yapısı ve işleyişini öğrenmekten ziyade, ilgilendiği konunun, kendisinin ne olduğunu araştırmak olduğunu belirtmektedir. Sokrates, henüz kendisini bilmediğinden dolayı, tüm şeylerden önce, kendisini incelemeye yöneldiğini belirtmiştir. b.) *I. Alcibiades* 124 a-124c. ve 129a-129b. Bu diyalogda Sokrates, Alkibiades'e, Yunanlar içinde başarılı olabilmesinin, yani daha iyi biri haline gelebilmesinin, kendisini bilmesine bağlı olduğunu

Kendini bilmek, Platon'da belirgin bir biçimde ele alınmışsa da, çok önceleri Herakleitos'un düşüncelerinde, Thales'in öğüdünü hatırlatır biçimde ve Platon'un diyaloglarındaki anlayışı önceleyerek, insanın kendisini bilme çabasının belirgin bir sonda bitmeyeceğine vurgu yapılmaktadır: "Bütün yollarını yürüsen bile ruhun sınırlarına ulaşamazsın, öylesine derindir ruhun *logos*'u."⁴ Herakleitos'un fragmanlarında göze çarpan, kişinin kendisini bilme çabasının sonuçsuz kalmayacağı ve kişinin kendisini bilmesinin belli bir biçimde gerçekleştirilebilir olduğunun belirtilmesidir: "Kendini tanıma ve ölçülü olma imkânı her insanda bulunur."⁵ Tüm bu çabanın bir betimlemesi olarak da şöyle demektedir: "Kendimi keşfettim."⁶ Fakat nihayetinde şu sonuca varmaktadır: "İnsanın karakteri kaderidir."⁷

Kişinin kendisini bilmesine ve böylelikle kendisi ile ilgilenme imkânına kavuşmasına vurgu yapan bu anlatımın, kendini arayışın hatırlattığı ikinci eser, Sophokles tarafından kaleme alınmış bir trajedi olan *Kral Oidipus* adlı oyundur. Bu arayış, kim olduğunu; nereden gelip nereye gittiğini; bilmeden, farkına varmadan, görünen ve herkes tarafından bilinenin aksine; içinde taşıdığı, fakat kendisinin de haberdar olmadığı, kendi hakikatini arama, bulma ve ortaya çıkarmanın hikâyesidir. Oidipus böylece 'belasını' yani, kendisine ilişkin hakikati veya başka bir deyişle kendisini, kim olduğunu bulacak ve onun kendisini bulmasının hediyesi -veri sağlaması bakımından Aristoteles'in çok özel bir konuma yerleştirdiği görmeyi⁸ sağlayan- kendini kör etmesidir. Kendini kör etmek, kendi görmesini 'iğdiş' etmek, kendisine bakışındaki referansını, onu bu felaketlere sürükleyen 'bakışı', tanrıların ona biçtiği ve hiçbir bölümünden sorumlu olmadığı bölümünü sona erdirme çabasıdır.

Oidipus, bu yönelişinde, onun, farkına varmadan kendisine yönelen soruşturmasında, suçlunun o olduğunu söyleyen kör bilici Teiresias'ın konumuna yönelmiştir.⁹

belirtmektedir. Oldukça zorlu bir iş olmasına karşın, hem onda, hem de, bütün insanlarda, tıpkı Herakleitos'un belirttiği gibi, bunu gerçekleştirmenin imkânının bulunduğunu belirtmektedir. c.) *Kharmides* 164 c v.d., Sokrates bu diyalogda ise, bilge olmanın, kendini bilme olduğunu belirtmektedir. d.) *Yasalar* 923a. Platon, bu diyalogda, insanın kendi kişiliğini, özünü bilmesinin zor olduğunu belirtmesinin yanı sıra, bu kişiliğin devlete ait olduğuna vurgu yapmaktadır.

⁴ Herakleitos: *Fragmanlar*, Çev.: Cengiz Çakmak, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005., fr. 45.

⁵ A.g.e., fr. 116.

⁶ A.g.e., fr. 101. Fragmanın açıklanmasında şöyle denmektedir: "Herakleitos sözcüğü, "kendime sorular sorarak kendimi soruşturdum ve kendimi tanıdım" anlamlarında kullanılır." A.g.e., s. 237.

⁷ A.g.e., fr. 119.

⁸ Bkz., Aristoteles, *Metafizik*, Çev.: Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1996., 980a 21.

⁹ Teiresias'a ilişkin anlatımlardan ilk ikisi Sophokles'in oyunlarındadır. Bu oyunlardan *Kral Oidipus*'ta, şehre çöken bütün felaketlerin kendisinden kaynaklandığını söyleyerek kendi hakikatine giden yolculuğunu başlatacak olan kör bilici Teiresias'ı konuşmaya davet ederken, ona şöyle hitap etmektedir: "Teiresias, sen ki yerde, gökte, bilinen, bilinmeyen her şeyi sezersin, gözlerin görmediği halde, şehrin nasıl bir felakete uğradığını elbette bilirsin." (Sofokles, *Kral Oidipus*, Çev.: Bedrettin Tuncel, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 2009., s. 29.) Teiresias'ın biliciliğine vurgu yapan bu anlatımın yanı sıra başka bir betimi, onun görünüşü ile ilgilidir. Sofokles'in *Antigone* adlı oyununda Teiresias, dilenci kılıklı, kör ve Herakleitos'un, ruhları ıslak olanların bir çocuk

Nasıl ki, Teiresias, görmeyen gözleri ile her şeyi görüyorsa, Oidipus da, bir insan olarak, gören gözlerinden kurtularak bu görmeyi gerçekleştirmeye yönelmiştir. Fakat, burada yönelinen durum, bir görmeme durumu değil, olup bitenin başka bir gözle görülmesidir. Bu, tanrıların gözüyle kendine bakışını temsil eden kendi gözlerini bakışsız kılarak, tanrısal bakıştan kurtulmak ve dünyayı, insanın eylemleriyle biçimlenen bir yere çevirme çabasıdır. Böylece Oidipus, Camus'nün yeniden değerlendirmesiyle; "bu dünyaya doyumсуuzluğumuz ve yararsız acılardan hoşlanmamız yüzünden gelmiş bir tanrıyı kovar bu dünyadan."¹⁰ Nitekim Camus, yeni durumuna ilişkin olarak: "Tüm bu olup bitenlerin ardından, her şeyin iyi olduğu yargısına varıyorum."¹¹ diyerek bu durumu onaylamaktadır.

Oidipus'un kendi gözlerini kör etmesine getirdiğimiz bu yorumu destekler biçimde Kierkegaard, çağdaş dramada bu yaklaşımdan vaz geçildiğini, kader'in ve tanrıların etkisini ortadan kaldıracak biçimde, olup bitenin sorumluluğun insana, yani dünyada yaşayan kahramana bırakılmasının yolunun açıldığını şöyle ifade eder:

... Yunan tragedyası, kördür. Onu hakkıyla değerlendirebilmek için belirli bir soyutlama, gereklidir: Oğul babasını öldürür. Fakat ancak sonrasında anlar ki öldürdüğü babasıdır. Kız, erkek kardeşini kurban etmek ister. Fakat ancak karar anında öğrenir ki o kardeşidir. Bu dramatik motif, mütefekkir çağımızı ilgilendirecek uygunlukta değildir. Çağdaş drama, kaderi bir kenara bırakmış, kendini dramatik bir biçimde azat etmiştir. Kendi gözleriyle görür; kendini dikkatle inceler; dramatik bilinçliliğinde kaderi çözer, ayırır. Bu durumda, gizleme ve açığa vurma, kahramanın, sorumlu olduğu, özgür eylemdir.¹²

İnsanın kendini arayışına ilişkin, Sokrates'in kendini bilmeye yönelik çabasını hatırlatan üçüncü eser, Friedrich Nietzsche'nin Sokrates'in insanın kendisini bilmesine yönelik arayışını hemen önsözünde dile getirdiği *Ahlakın Soykütüğü Üstüne* isimli kitabı ve bu arayışın sonuçlarını belli bir biçimde ortaya koyduğunu ileri sürebileceğimiz, *Dionysos Dityrambosları* adlı şiir kitabının ana temasını da temsil ettiğini

tarafından çekilip götürülebileceğini söylediği fragmanını (Bkz., Herakleitos: *Fragmanlar*, a.g.e., Fr. 117.) hatırlatacak şekilde, bir çocuğun yol göstericiliğinde yolunu bulduğu gibi, bir çocuğun anlattıklarından hareketle olup bitene yorumlar getiren biri olarak anlatılmaktadır. (Bkz., Sofokles, *Antigone*, Çev.: Güngör Dilmen, Mitoş/Boyut Yayınları, İstanbul, 2005., 985 v.d., s. 107 v.d.) Euripides'in *Bakbhalar* adlı oyunundaki anlatımında çizilen tabloya göre ise o, üzerinde benekli post bulunan, kuşlara ve hayvan bağırsaklarına bakıp kehanette bulunarak para kazanmaya çalışan, bir ihtiyardır. (Bkz., Euripides, *Bakbhalar*, Çev.: Sebahattin Eyuboğlu, Maarif Matbaası, Ankara, 1944., s. 18.) Platon'un *Menon* diyalogunda, Homeros'un anlatımlarına dayanılarak onun, "Hades ülkesinde, başka herkesin hataya düşen gölgeler olduğu yerde, bir tek onun gerçek bilgiğe sahip" (Platon, *Menon*, Çeviren ve Yorumlayan, Ahmet Cevizci, Sentez Yayınları, Bursa, 2007., 100a v.d., s. 127.) biri olduğu belirtilir.

¹⁰ A. Camus, *Sisifos Söyleni*, Çev.: Tahsin Yücel, Can Yayınevi, İstanbul, 2008., s. 124.

¹¹ A. Camus, a.g.e., s. 124.

¹² Soren Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, Çev.: N. Ekrem Düzen, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1990., s. 74.

düşündüğüm *Yırtıcı Kuşlar* adlı şiiridir. Nietzsche'nin, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne: Bir Kavga Yazısı* adlı kitabında, kendini arayışına başlama sözcükleri şöyledir:

Bilmiyoruz kendimizi, biz bilenler: bunun da iyi bir sebebi var. Hiç araştırmadık ki,-nasıl olacak da bir gün *buluvereceğiz* kendimizi? Haklı olarak şöyle denecek: "Hazinesiz neredeyse, yüreğiniz de oradadır."¹³

Nietzsche'nin arayışının belirgin bir örneğini anlatan bu giriş ifadelerinin, uzun arayış ve çalışmalar sonucunda ulaştığı konum ise, öyle anlaşılıyor ki, aşağıdaki, yine Nietzsche'ye ait olan, dizelerde kendisini göstermektedir.

Ah, Zerdüş,
Zalim Nemrut!
Daha düne dek avcısydın tanrının bile,
tuzağıydın her türlü erdemin,
okuydun fenanın!
Şimdi-
kendi kendinden kaçmış
kendi kendine av olmuş
Kendi kendine saplanmış...
Şimdi-
tek başına kendinle,
iki başına kendini bilmenle,
yüzlerce aynayla çevrili
kendine sahte,
yüzlerce anıyla çevrili
belirsiz,
yaralardan bezgin,
üşümekten soğuk,
kendi iplerine dolaşmış,
kendini bilen!
kendini asan!¹⁴

Nietzsche bu şiirinde, kendini bilmesinin yarattığı kendi açmazının yanı sıra, her biri birer bakış olarak değerlendirilebilecek, çevrelendiği aynalara gönderme yapmaktadır. Onun bu eseri, 'bela'nın, yukarıdaki dipnotta İskender Savaşır'dan alıntı yaptığımız anlamını çağrıştıran bir tarzda, aynı zamanda da, *Kral Oidipus* oyununda örneğini gördüğümüz biçimde, insanın kendi 'bela'sını aramasının, kendine 'bela' olmasının bir örneği olarak dikkati çekmektedirler. Kendine 'bela' olmak burada, kişi olarak veya

¹³ F. Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne: Bir Kavga Yazısı*, Çev.: Ahmet İnam, Ara Yayınları, İstanbul, 1990., s. 21.

¹⁴ F. Nietzsche, *Dionysos Dityrambosları*, Çev.: Oruç Aruoba, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003., s. 47-49.

insan olarak kendi 'kökenini', 'ne'liğini araştırmakla kişinin, umduğunun aksine, kendine ilişkin derin çözümsüzlüklere düşmesi, anlamındadır. Kişi nihayetinde 'kendini' bulur, fakat bulduğu, her zaman bulunması pek de arzu edilmeyen kendi 'belası'; yani, 'sınavi'dir: bu sınavın neticesinde ortaya çıkacak olan kendi hakikati, onun iç yüzüdür ve bu bakımdan, önu alınamayacak bu arayış, aslında insan olmanın arayışıdır.

Bu arayışta Nietzsche'nin şiiri, onun ölçüleriyle konuşursak, bir dekadans göstergesidir, bir yaşama güçsüzlüğü göstergesidir.¹⁵ Çünkü kendini bilmek, kendini olmuş-bitmiş bir şey olarak, zaten var olan bir şey olarak değerlendirmektir. Bu nedenle, Camus'nün ifadelerinde dile gelen düşünceler bizi başka bir konuma götürmektedir. Belki de olmuş bitmiş bir ben anlayışına sahip olmak, esas kurtulması gereken bakıştır. Nietzsche dekadans'a düşmeseydi, kendini bilmeye de yönelmeyecekti.

Kaldı ki, Sokrates, tam da bu yönelimiyle bir dekadanstır; çökme ve çözülmedir. Bu, yaşama güçsüzlüğü olarak belirtilen şeydir.¹⁶ Oysa şimdi de kendisi aynı 'bela'dan, arayışına girdiği ve nihayetinde bulduğu ben 'bela'sından, kendine bela olan ben'den kurtulmaya çalışmaktadır. Tam da buna ışık getirir biçimde, dostlarına yazdığı 'cınnet notları'nın birinde şöyle demektedir.

Dostum Georg'a.

Beni keşfettikten sonra, hiç de öyle hüner isteyen bir şey değildi bulmak: zor olan şimdi, beni kaybetmektir.

Çarmıha Gerilen.¹⁷

Oysa insanın kendisini bilmesi, özellikle varoluşçu olarak bilinen edebiyatçı ve filozoflara göre, üstesinden gelinemez bir durumdur. Bu bakımdan, A. Camus, insanın kendisini bilmesinin imkansız olduğunu, onun kendisiyle tanışıklığının mümkün olamayacağını belirtmekte, Sokrates'in kendini bilme çabasını, ele aldığı şeyin insanın elde etme çabasından kaçacağını, bu yüzden onun verimsiz bir çaba olduğunu, şöyle ifade etmektedir:

Tüm bilgim burada duruyor, gerisi kurmaca. Çünkü varlığından kuşku duymadığım bu "ben"i kavramaya çalıştım mı, onu tanımlamaya, özetlemeye çalıştım mı parmaklarım arasından akıp giden bir su oluveriyor. ... Benim olan bu yürek bile hep tanınmaz kalacak benim için. ... Sokrates'in "kendini tanı" sözünün değeri, günah çıkarma yerlerimizin "erdemli ol" sözünün değerini aşamaz. Bir özlemle birlikte, bir bilgisizlik de belirtirler. Büyük konular üzerine kısır oyunlar bunlar.¹⁸

¹⁵ Ne tuhaftır ki, dekadans olma durumu, onun Sokrates'e de atfettiği bir nitelemedir.

¹⁶ Bkz., F. Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, Çev.: Hüseyin Kaytan, Akyüz Yayınları, İstanbul, 1991., özellikle "Sokrates Sorunu" adlı bölüm.

¹⁷ Aktaran, M. Heidegger, *Düşünmek Ne Demektir?* Çev.: Rıdvan Şentürk, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2009., s. 36.

¹⁸ A. Camus, a.g.e., s. 29.

A. Camus, her ne kadar bu türden soruşturmaları ‘kısır oyunlar’ olarak niteliyorsa da, felsefe yapmaya başlamak, A. Camus’nün de ister istemez içine dahil olduğu, başladığında artık önü alınamaz bir sürecin başlamasıdır. Bu süreç, insanın kendini arayış sürecidir ve bu süreçte durulabilecek yer ancak, eğer varsa, felsefenin bittiği yer; felsefenin bitimidir. Kaldı ki bu konuda, Sartre, bir serzenişi dile getirirse de, düşünme sürecinin önlenemezliğini başarılı biçimde ifade etmiş görünmektedir. Başlayan düşünme sürecinin ister istemez kendi dinamizmini ürettiğine ve bunun önü alınamaz bir durum olmasına ilişkin olarak, Sartre, *Bulantı* adlı romanında şöyle demektedir:

Düşünmenin önüne geçebilsem, hiç de fena olmayacak. Düşünceler her şeyden daha tatsız. Yaşayan etten bile tatsız. Uzanıp dururlar, bitmez tükenmezler ve insanın ağzında acayip bir tat bırakırlar. ... böyle sürüp gidiyor, bitmek bilmiyor bir türlü. Bu hepsinden kötü, çünkü kendimi, bu işe katışmış ve sorumlu buluyorum. Sözelimi şu çeşit acılı geniş getirmeye benzeyen *varoluşmaktayım* yok mu, işte onu sürdüren benim. Evet ben. Gövde, bir kere yaşamaya başlayınca, bu işe kendi kendine devam edip gider. Ama düşünce öyle değil. Düşünceyi ben sürdürür ben geliştiririm. Varoluşmaktayım. Varoluşmakta olduğumu düşünüyorum. ... Düşünmek istemiyorum. Düşünmek istemediğimi düşünüyorum. Düşünmek istemediğimi düşünmemem gerek.¹⁹

İnsan, önünü alamadığı böyle bir eğilimle kâinatın içinde kendisini konumlandırırken, yani kâinata bütüncül bir anlam yüklerken, bütünlükte kendisini belli bir bakışla konumlandırır. Kendisini onunla gördüğü bir bakışın dışında hiç kalmadığı gibi, bir bakışın dışında kalması da mümkün görünmemektedir. Bu imkânsızlık, Wittgenstein’in, “Felsefedeki ereğin nedir? -Sineğe, içinde bulunduğu şişeden çıkış yolunu göstermek.”²⁰ deyişindeki anlatımıyla da gösterilmektedir. Wittgensten bize, şişenin içindeki sineğe ilişkin ne yapmamız gerektiğini söylemektedir. İhtimallerden biri, Wittgensten’in önerdiği. Diğer ise, ona uçmaya devam etmesi, kendi yolunu bulabileceğinin söylenmesidir. Buna üçüncü bir ihtimali daha ekleyelim; ‘Dur ve kendine bak!’ ne de olsa, eğer söz konusu olan insanın anlam arayışıysa, şişenin dışı’nın var olması, yani, belli bir bakışla yapılmayan bir anlamlandırmanın gerçekleşmesi, mümkün görünmemektedir. Bu bakımdan insanın kendini arayışı, bu görelî bakışlardan mutlak olana doğru yönelmiş, dolayısıyla olmuş bitmiş bir şey olarak değil, fakat daha çok, hep yeniden değerlendirilmeye ve oluşturulmaya açık dinamik bir süreç olarak görülebilir. Bütün bu değerlendirmede ihmal edilemeyecek konu, insanın ancak bu süreçte ‘insan’ olduğudur.

¹⁹ Jean-Paul Sartre, *Bulantı*, Çev.: Selahattin Hilav, Can Yayınları, İstanbul. 2008., s. 137.

²⁰ Aktaran; Ömer Naci Soykan, *Felsefe ve Dil: Wittgenstein Üzerine Bir Araştırma*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 348.

Kaynakça:

- Aristoteles, *Metafizik*, Çev.: Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1996.
- Camus, A., *Sisifos Söyleni*, Çev.: Tahsin Yücel, Can Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Euripides, *Bakkhalar*, Çev.: Sabahattin Eyuboğlu, Maarif Matbaası, Ankara, 1944.
- Heidegger, M., *Düşünmek Ne Demektir?* Çev.: Rıdvan Şentürk, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2009.
- Herakleitos, *Fragmanlar*, Çev.: Cengiz Çakmak, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Kierkegaard, S., *Korku ve Titreme*, Çev.: N. Ekrem Düzen, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1990.
- Kranz, W., *Antik Felsefe: Metinler ve Açıklamalar, Kısım I ve II*, Çev.: Suat Y. Baydur, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları; Sayı: 317, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1948.
- Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı: (Meal ve Sözlük)*, Hazırlayan, Ali Bulaç, Bakış Yay. İstanbul, T. Y.
- Melville, H., *Moby Dick: Beyaz Balina*, Çev.: Sabahattin Eyuboğlu ve Mina Urgan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Nietzsche, F., *Ahlakın Soykütüğü Üstüne: Bir Kavga Yazısı*, Çev.: Ahmet İnam, Ara Yayınları, İstanbul, 1990.
- Nietzsche, F., *Dionysos Dityrambosları*, Çev.: Oruç Aruoba, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.
- Nietzsche, F., *Putların Alacakaranlığı*, Çev.: Hüseyin Kaytan, Akyüz Yayınları, İstanbul, 1991.
- Peters, F. E., *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, Çeviren ve Hazırlayan: Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004.
- Platon, *Alkibiades*, Çev.: İrfan Şahinbaş, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1989.
- Platon, *Menon*, çeviren ve yorumlayan, Ahmet Cevzici, Sentez Yayınları, Bursa, 2007.
- Sartre, J. P., *Bulantı*, Çev.: Selahattin Hilav, Can Yayınları, İstanbul, 2008.
- Savaşır, İ., *Kelimelerin Anayurdu ve Tarihi*, Metis Yayınları, İstanbul, Mayıs 2000.
- Sofokles, *Antigone*, Çev.: Güngör Dilmen, Mitos/Boyut Yayınları, İstanbul, 2005.
- Sofokles, *Kral Oidipus*, Çev.: Bedrettin Tuncel, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 2009.
- Soykan, Ö N., *Felsefe ve Dil: Wittgenstein Üzerine Bir Araştırma*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995.

